

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	19/1	2025	215-240

MALİ VE HUKUKİ AÇILARDAN EPIKRATES'İN VASIYETNAMESİ

*Murat TOZAN**

Makale Bilgisi

Başvuru: 16 Şubat 2025

Kabul: 23 Haziran 2025

Article Info

Received: Feb 16, 2025

Accepted: June 23, 2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Akademik çevrelerde “Epikrates’in Vasiyetnamesi” olarak bilinen uzunca yazıt, tarihlendiği Erken Roma İmparatorluk Dönemi’nde Asia Eyaleti’nin ve genel olarak doğu eyaletlerinin mali ve hukuki sistemine ilişkin değerli bilgiler içermektedir. Bu bağlamda, eyalet kentlerinde Roma hazinesi adına tahsil edilen toprak vergisinin hangi esaslara göre gerçekleştirildiğinin ortaya konması büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar söz konusu yazıt Epikrates’in Vasiyetnamesi olarak adlandırılrsa da, metnin yalnızca bir vasiyetnameden ibaret olmadığı ve farklı belgelere ait unsurların bir araya getirilmesiyle oluşturulduğunun tespit edilmesi belgenin hukuki bağlamının kavranması açısından dikkate değerdir. İlk editörleri ve daha sonraki bazı araştırmacılar yazıtın içerdiği çeşitli hususları mali ve hukuki perspektiften ele almış olmakla birlikte, yazıtı bu iki yönüyle bütüncül bir şekilde inceleyen kapsamlı bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu makalenin amacı, “Epikrates’in Vasiyetnamesi” olarak bilinen yazıtta geçen mali ve hukuki konuları, bu alanda yapılan önceki çalışmalara dair çeşitli görüşleri göz önünde bulundurarak bütüncül bir şekilde değerlendirmektir.

* Doç. Dr. Ege Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu, Eser Koruma Programı, e-posta: murat.tozan@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5709-9318. Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: SHD-2021-22646

Anahtar Kelimeler: Epikrates'in Vasiyetnamesi, Roma Mali Sistemi, Roma Hukuku, Roma Dönemi'nde Anadolu, Antik Yunan Epigrafisi

The Testament of Epikrates from Fiscal and Legal Aspects

Abstract

The lengthy inscription known in academic circles as “the Testament of Epikrates” provides valuable insights into the fiscal and legal structure of the province of Asia and, more broadly, the eastern provinces during the Early Roman Imperial period. In this context, determining the principles and methods by which the land taxes were collected for the Roman treasury in provincial cities is of particular importance. Although the inscription is referred to as the Testament of Epikrates, it has been established that the text is not merely a testament but rather a compilation of elements from different documents. This finding is crucial for understanding the legal context of the document. While the first editors and some later scholars have examined various aspects of the inscription from fiscal and legal perspectives, no comprehensive study has yet provided an integrated analysis of these two dimensions. The aim of this article is to offer a holistic evaluation of the fiscal and legal issues presented in the Testament of Epikrates, considering previous scholarly discussions in the field.

Keywords: Testament of Epikrates, Roman Fiscal System, Roman Law, Roman Asia Minor, Ancient Greek Epigraphy

Giriş

Akademik camiada “Epikrates'in Vasiyetnamesi” olarak bilinen uzunca yazıt, bulunmuş olduğu Yukarı Bakırçay Havzası'nın tarihsel coğrafyası hakkında önemli veriler sağlamasının yanı sıra yazıtın içeriğinde geçen birçok husus sadece bölgenin değil Roma İmparatorluğu'nun – en azından Yunanca konuşulan doğu yarısının – mali ve hukuksal yapısının anlaşılması bakımından oldukça değerli bilgiler içermektedir. Epikrates yazıtını 1969 yılında yayınlayan ilk editörleri P. Herrmann ve K. Z. Polatkan yazıtın Almanca çevirisinin yanı sıra uzun ve kapsamlı bir “Kommentar”

yapmışlardır¹. Yine de bu değerli açıklamalar epigrafik bir yayın sınırları çerçevesinde yapılmış olup editörler bazı noktalardaki ayrıntılı tartışmaları ileride yapılacak araştırmalara bırakmışlardır. Yazıtın yayınlanmasının ardından birçok araştırmacı yazıtta geçen çeşitli hususları mali ve hukuksal açılardan ele almakla birlikte² yazıtı bu iki açıdan bütüncül olarak değerlendiren bir araştırma bulunmamaktadır. Bu makalenin amacı, “Epikrates’in Vasiyetnamesi” olarak bilinen yazıtta geçen mali ve hukuki konuları, bu alanda yapılan önceki çalışmalara dair çeşitli görüşleri göz önünde bulundurarak bütüncül bir şekilde değerlendirmektir.

Epikrates yazıtı 1965 yılında modern Kırkağaç-Bakır Ovası’nın güney kısmındaki Harta tren istasyonunun 2 km kadar kuzeydoğusunda tespit edilmiş olup, 1966 yılında bulunduğu yerden Manisa Müzesi’ne nakledilmiştir. Yazıtın 116 satırlık metni eksiksiz olarak korunmuş olup ön yüzünde 82, arka yüzünde ise 34 satır bulunmaktadır³. Mevcut steldeki

¹ Bkz. Peter Herrmann ve Kemal Ziya Polatkan, *Das Testament des Epikrates und andere neue Inschriften aus dem Museum von Manisa* [Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-Hist.Kl., Sitzungsberichte 265], (Wien: Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1969), 7-36.

² Bkz. Jeanne Robert ve Louis Robert, “Bulletin épigraphique”, *Rev. Ét. Grec.* 83 (1970), no. 512; Hans Julius Wolff, “Neue Juristische Urkunden IV: Eigentumsbindung nach griechischem Recht”, *ZRG* 88 (1971); Jeanne Robert ve Louis Robert, “Bulletin épigraphique”, *Rev. Ét. Grec.* 85 (1972), no. 409; Johannes Triantaphyllopoulos, “Griechisch-römische Nomokrasie vor der *Constitutio Antoniniana*”, *Akten des VI. Internationalen Kongresses für Griechische und Lateinische Epigraphik* [Vestigia 17], (München: C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung 1973), 181-187; Lutz Neesen, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben der römischen Kaiserzeit*, (Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 1980), 54, 69, 228-229; Michael Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem: Fiscus und Fisci in der frühen Kaiserzeit*, (Berlin: Walter de Gruyter, 1995), 276-277; Johan Strubbe, *ΑΠΑΙ ΕΙΠΤΥΜΒΙΟΙ: Imprecations against Desecrators of the Grave in the Greek Epitaphs of Asia Minor; a Catalogue* [IK 52], (Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 1997), 37-39 no. 40; Luuk de Ligt, “Direct Taxation in Western Asia Minor under the Early Empire Roman Rule and Civic Life”, L. de Ligt v.d. (ed.), *Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives* [Proceedings of the Fourth Workshop of the International Network “Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 B.C.-A.D. 476)” Leiden, June 25-28, 2003], (Amsterdam: J. C. Gieben, 2004), 82-85; Sara Campanelli, “Eroizzazione e proprietà terriera nel ‘Testamento di Epikrates’: Per una proposta di lettura delle fondazioni culturali di carattere familiare”, *Hormos: Ricerche di Storia Antica* 4 (2012); Kaja Harter-Uibopuu, “Die diatheke des Epikrates aus Nakrason: Ein Beitrag zur Verwaltung privater *donationes sub modo*”, K. Harter-Uibopuu, W. Rieß (ed.), *Symposion 2019: Beiträge der Tagung der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte*, (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2021).

³ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 7-17; Hasan Malay, *Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum* [Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris Nr. 19], (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1994), 31 no. 20.

yazıtın “καί” (ve) ifadesi ile başlaması⁴, vasiyetnamenin başlangıç kısmını içeren bir diğer stelin (ya da stellerin) bulunduğunu göstermektedir. Ancak yapılan araştırmalarda bölgede bu yazıt ile ilgili olarak başka bir stele ulaşılamamıştır. Dolayısıyla mevcut yazıtın Epikrates'in vasiyetnamesinin son kısmını içerdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle mevcut yazıttaki bazı ifadeler tam olarak anlaşılamamaktadır. Mevcut steldeki metin, Epikrates adlı bir Nakrason vatandaşının genç yaşta ölmüş olan oğlu Diophantos için yaptırdığı mezar anıtının bakımı ve ölü kültü ile ilgili ritüellerin gerçekleştirilmesi adına “sonsuz kadar”⁵ devam edecek olan bir vakıf kurması hakkındadır⁶.

Yazıtın tarihlenmesi ile ilgili olarak elimizde net veriler bulunmamakla birlikte, ilk editörleri 14. satırda Epikrates'in tarla komşusu olan ve bir Romalı adı taşıyan Thyateiralının adının basitçe Τίτος Λουκίου (Lucius'un oğlu Titus) olarak ifade edilmesini Geç Hellenistik Dönem'deki Yunan epigrafi geleneğin bir göstergesi olduğunu belirtmektedirler⁷. Ayrıca 51. satırda geçen ve “dinsel görev” anlamında kullanılan θρησκευία sözcüğü⁸ İ.Ö. 1. yüzyıl sonlarından önce epigrafik kayıtlarda görülmeyip Roma İmparatorluk Dönemi'ne has bir kavramdır⁹. Yazı tipi ve ortografi de kesin bir tarih vermemekle birlikte harflerdeki güçlü apikasyon MÖ 1. yüzyılın sonları ve İ.S. 1. yüzyılı göstermektedir. Tüm bu veriler göz önüne alındığında Epikrates yazıtı, editörleri tarafından İ.S. 1. yüzyılın bilhassa ilk yarısına tarihlenmektedir¹⁰. Yazıtı araştırmalarına konu eden araştırmacılar tarihlendirme konusunda büyük oranda ilk editörler ile aynı fikirdedirler¹¹.

⁴ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 81. 1.

⁵ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 121. 58: εἰς αἰεί.

⁶ Yazıtın bulunduğu mevkiin 5 km kadar kuzeydoğusunda bulunan Bakır kasabası yakınlarına lokalize edilen Nakrason antik kenti için bkz. Josef Keil, “Nakrasa”, *RE* 16.2, (Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1935), 1607-1608; Getzel M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, (Berkeley: University of California Press, 1995), 222-225; Murat Tozan, “Seleukidische und attalidische Kolonisationstätigkeit im oberen Kaikostal: Ein Vorbericht”, *Arkeoloji Dergisi* 19 (2014), 175-177.

⁷ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 22. Ayr. bkz. Louis Robert, *À travers l'Asie Mineure: poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie*, (Paris: De Boccard, 1980), 322 dn. 10.

⁸ Bkz. aş. 1.4.1.

⁹ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 22. Ayr. bkz. Jeanne Robert ve Louis Robert, “Bulletin épigraphique”, *Rev. Ét. Grec.* 74 (1961), 147 no. 199; Robert ve Robert, “Bulletin épigraphique 1970”, 439 no. 512; Strubbe, *Imprecations against Desecrators*, 38 no. 40.

¹⁰ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 22-23.

¹¹ Bkz. örn. Robert ve Robert, “Bulletin épigraphique 1970”, 439 no. 512; Wolff, “Neue Juristische Urkunden”, 329; Neesen, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben*, 54;

Ancak hukuk tarihçisi J. Triantaphyllopoulos, 14. satırdaki Τίτοç / Titus *praenomen*'ini Flaviusların hanedan ismiyle ilişkilendirip ve 23. satırında geçen φίσκοç/*fiscus* ibaresini “İmparatorluk Dönemi’ni gösteren kronolojik göstergeler” arasında sayarak yazıtın en erken İ.S. 1. yüzyılın ikinci yarısına hatta daha büyük olasılıkla İS 2. yüzyıla tarihlenmesini önermektedir¹². Buna karşın L. Robert, Titus *praenomen*'inin Flaviusların hanedan ismiyle ilişkili olduğu görüşünün tarihleme noktasında bir hipotez olarak dahi dikkate alınamayacağını açıkça belirtmektedir¹³. *Fiscus*'un eyalet hazinesi anlamında Geç Cumhuriyet Dönemi'nde kaynaklarda geçmesi J. Triantaphyllopoulos'un tarihleme konusundaki ikinci dayanak noktasını da çürütmektedir¹⁴. Dolayısıyla mevcut veriler ışığında ilk editörlerinin önerisi doğrultusunda yazıtın İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi uygun düşmektedir.

1. Yazıtın İçeriği ve Bölümleri

Epikrates yazıtının ilk editörleri tarafından yapılan Almanca çevirisinin yanı sıra Almanca metin Ü. Evran tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayınlamış olup bir diğer Türkçe çeviri de H. Malay'ın internet sitesinde bulunmaktadır¹⁵. Bu uzunca yazıtın tam çevirisinin burada bir kez daha tekrarlanması gereksiz olduğundan sadece yeri geldiğinde öne sürülen yeni öneriler belirtilecektir. Metnin iç bölümlenmesi, bölümlerinin satır numaraları ve içeriği şu şekildedir:

1.1. Bağışlanan Arazi Parçalarının Listesi (ll. 1-21; 27-31)

Yazıtın bu bölümünde Epikrates'in genç yaşta ölmüş olan oğlu Diophantos için bir koruluğun içerisinde yaptırdığı mezarın (μνημεῖον)

Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 276 ve dn. 952; Harter-Uibopuu, “Die diatheke des Epikrates”, 375.

¹² Triantaphyllopoulos, “Griechisch-römische Nomokrasie”, 183-187. Ayr. bkz. Strubbe, (*Imprecations against Desecrators*, 38 ve dn. 5), Triantaphyllopoulos'un içeriksel tarihleme önerilerine katılmamakla birlikte harf karakterlerinden yazıtın İ.S. 2. yüzyıl tarihlenmesini doğru bulmaktadır.

¹³ Robert ve Robert, “Bulletin épigraphique 1972”, 459 no. 409. Ayr. bkz. Strubbe, *Imprecations against Desecrators*, 38 dn. 5.

¹⁴ Bkz. Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 248-259 ve özellikle 276 dn. 952. Ayr. bkz. aş. 1.2 ve 2.2.

¹⁵ Ümit Evran, “Nakrason ya da Nakrasos'da (Kırkağaç) Ele Geçen Bir Yazıt: Epikrates'in Vasiyeti”, *Arkeoloji ve Sanat* 93 (1999): 18-21; Malay, <https://www.hasanmalay.com/index.php/yasam/vasiyet.html>

bakımı ve ölü kültü ile ilgili ritüellerin gerçekleştirilmesi için kurmuş olduğu vakfa bağışlanan araziler listelenmekte ve büyük bir titizlikle tanımlanmaktadır. Tanımlamalarda arazilerin özellikleri (zeytinlik, bağ ya da tarla), boyutları (*plethron*¹⁶ olarak), isimleri ile komşuların adları belirtilerek dört ana yöndeki sınırları belirtilmektedir. Listelenen bu mülkler ve sınırları şu şekildedir:

- İçinde mezar yapısının bulunduğu koruluk,
- Koruluğun güney bitişiğindeki arazi,
- Plinthoukion¹⁷ (kiremit ocağı) deneni yer,
- Buranın (Plinthoukion'un) ötesinde uzanan zeytinlik,
- Maximus'un (yeri) deneni zeytinlik,
- 5 *plethron*'dan biraz büyük olan Kyllina adlı bağ,
- Pteleon (7 *plethron*) ve Kormos'un (yeri) (6 *plethron*) adlı tarlalar.

1.2. *Fiscus*'a Ödenecek Yıllık Vergi (İl. 21-26)

Bu bölümde vakfın yöneticilerinden mezarın bakımı için bağışlanan tüm tarla, zeytinlik ve bağların geliri için *fiscus*'a (İl. 23: εἰς φίσκον) gönderilmek üzere Nakrason kentine *uncia* başına (İl. 23-24: ἀπλῆς οὐνκίας) yıllık 12 drahmi ödenmesi talep edilmektedir¹⁸.

1.3. Mirasçılara Vakfın Kapsamı ve Gerekçesi Hakkında Açıklama ve Uyarılar (İl. 26-40)

Epikrates daha sonra bağışlamış olduğu mülkleri sıralayarak (İl. 27-31¹⁹) mirasçılara ve onların ardıllarına tüm bu mülkleri oğlu için inşa ettirmiş olduğu μνημεῖον (mezar anıtı) ve kahraman olarak nitelendirdiği oğlu Diophantos'a bağışladığını hatırlatır²⁰. Ardından bu bağışı sadece evlat

¹⁶ Yunan dünyasında 100x100 adımlık (πούς) bir alanı ifade eden *plethron*, bir adımın uzunluğunun 29,7 cm ile 35 cm arasında değiştiği göz önüne alındığında yaklaşık olarak 882 m² ile 1225 m² arasında bir alana tekabül etmektedir, bkz. Wilhelm Becher, "Πλέθρον", *RE* 21.1, (Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1951), 235; Becher, Wilhelm, "πούς", *RE* 23.2, (Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1959), 2030; Heinz-Joachim Schulzki, "Plethron", *DNP* 9, (Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2000), 1133.

¹⁷ Bkz. LSJ 1422 s.v. πλινθοῦλε-ιον.

¹⁸ *Uncia* için bkz. aş. 2.3. *Uncia*, Malay (www.hasanmalay.com) ve Evran ("Nakrason ya da Nakrasos", 18) tarafından "birim" olarak çevrilmiştir.

¹⁹ Bkz. yuk. 1.1.

²⁰ Yazıtta açıkça Epikrates'in oğlu Diophantos'un mezar anıtına yapılan bağışlar ifade edilirken Malay (www.hasanmalay.com) ve Evran'ın ("Nakrason ya da Nakrasos", 18)

sevgisinden değil oğlunun sık sık rüyalar (ὄνειροι), alametler (σημεία) ve görüngüler (φαντάσματα) aracılığıyla zuhur ederek (ἐναργῶς) kendisinden açıkça bunu talep ettiği için yaptığını belirtir. Mirasçılarını, bağışladığı arazileri bu kapsam ve gerekçe dışında kullanarak bir hataya düşmemeleri ve tanrılara saygısızlık yapmamaları konusunda uyarır. Bu bölümün sonunda (ll. 38-40) Epikrates *mnemeion* ve kahraman Diophantos için tanımlanmış ve bağışlanmış söz konusu mülkler hakkındaki tasarruf yetkisinin sadece kendinde olduğunu vurgulamaktadır²¹.

1.4. Vakfın Yönetimine ve İşleyişine İlişkin Mevzuat (ll. 41-76)

Metnin vakfın idaresinin ele alındığı bu kısım kendi içerisinde bütünselliği olan alt bölümlere ayrılmıştır.

1.4.1. Vakfın yöneticilerinin atanması ve görev tanımları (ll. 41-51): Epikrates, kurduğu vakfın yöneticileri olarak azatlıları Telesphoros ve Eunomos'u atamıştır. Onların başlıca görevleri vakfa bağışlanan mülklerin geliriyle mezar ve içinde bulunduğu koruluğun bakımını ve gerekirse onarımını sağlamaktır. Ayrıca azatlıların mezar anıtını güllerle süslemeleri, güller için en az 25 *denarius* harcamaları ve bunu kahraman kültü için dinsel bir görev (θρησκευαία) olarak üstlenmeleri beklenmektedir²².

1.4.2. Telesphoros ve Eunomos'un yönetiminin ardından veraset düzenlemesi (ll. 52-59): Vakfın ebediyen devam etmesinin sağlanması için yönetiminin azatlılardan Telesphoros'un ölümünün ardından diğer azatlı Eunomos'a geçeceği belirtilmektedir. Nihayetinde Eunomos'un da

çevirilerinde bu ifadeyi “kendi mezarıma/mezar alanıma” şeklinde çevirmişlerdir. Ancak bu kısımda bulunan 32. ve 39. satırlarda geçen “mezara” (τῷ μνημείῳ) ifadesi ile ilişkilendirilebilecek bir *pronomem possessivum* / iyelik zamiri bulunmamaktadır.

²¹ Gerek yazıtın ilk editörleri gerekse sonraki birçok araştırmacı bu satırları ifade etmekte zorlansalar da Harter-Uibopuu (“Die diatheke des Epikrates”, 378-379) bu kısmı oldukça uygun bir şekilde açıklamıştır.

²² Mezarların güllerle süslenmesi geleneği Romalıların *Rosalia* (ya da *Rosaria*) olarak adlandırdıkları ve ölmüş aile üyelerinin anıldığı, genellikle Mayıs ayında kutlanan bir dinsel festival kapsamında gerçekleşiyordu, bkz. Martin Persson Nilsson, “Rosalia”, *RE* 1A.1, (Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1914), 1111-1115; Christina Kokkinia, “Rosen für die Toten im griechischen Raum und eine neue ροδισμός-Inschrift aus Bithynien”, *MH* 56 (1999), 208-209. Hatta L. Robert bu doğrultuda yazıtın editörleri tarafından “mezar alanının güller ile süslenmesi” olarak çevrilen ifadenin “onlar (vakıf yöneticileri) *Rosalia*'yı kutlayacaklardır” şeklinde çevrilmesi gerektiğini öne sürmektedir, bkz. Robert ve Robert, “Bulletin épigraphique 1970”, 440: “ils célébreront les Rosalies”.

ölümünün ardından vakfın yönetimi yine onun ailesinde kalacak ve gelecekte kadın ya da erkek fark etmeksizin yine onun soyundan gelenler tarafından yürütülecektir.

1.4.3. Olası kötüye kullanımın yasaklanması (II. 59-63): Bu maddede gelecekte herhangi bir kimsenin mezar ve kahramana bağışlanan mülkleri ve onların gelirini başka bir şeyle değiştirmesi, başka bir amaçla kullanması, kira vermesi, rehin göstermesi ve vakıf ile gelirin yönetimini hileli bir şekilde başkasına geçirmesi net bir şekilde yasaklanmıştır.

1.4.4. Vasiyetnamenin bir yazıt olarak dikilmesi (II. 63-69): Epikrates tarafından bu isteklerin okunabilir harflerle bir taş stela kazınıp koruluğun içindeki mezar anıtının önüne dikilmesi talep edilmektedir. Vasiyetin içeriği bir stelin üzerine yazıt olarak kazınarak özellikle intikal planındaki olası sapmaların önüne geçilmek istenmektedir.

1.4.5. Olası kötüye kullanım durumunda öngörülen cezai şart (II. 69-74): Bu kısımda yukarıda (bkz. 1.4.3, II. 59-63) belirtilmiş olan kötüye kullanmaların gerçekleşmesi halinde ilgili vakıf yöneticisinin tüm haklarını kaybedip, bu hakların suistimal yapmayanlara geçeceği belirtilmektedir. Ancak suistimale vakıf yönetimindeki herkes dahil olmuşsa o sırada Epikrates'in soyundan gelen en yakın kişi vakfın yönetimini uygun göreceği başka kişilere devredebilecektir.

1.4.6. Koruya zarar verilmesinin yasaklanması (II. 74-76): Burada mezarı çevreleyen korudan hiç kimsenin hiçbir gerekçeyle ağaç kökleyemeyeceği ve kesemeyeceği belirtilmektedir.

76. satırdan itibaren düzenlemelerin karakteri değişmektedir. Bundan sonraki ifadeler vakfın kendisi yani bağışlanan mülkler ve bunlardan elde edilen gelirin kullanımı ile ilgili olmayıp mezarın kullanım düzenlemeleri ile vasiyetnameye ek olarak eklenen bireysel kararlar hakkındadır²³.

²³ Bkz. Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 387. Herrmann – Polatkan (*Das Testament des Epikrates*, 32) koruluğa zarar verilmesinin yasaklanması ile ilgili maddeyi (bkz. yuk. 1.4.6, II. 74-46) vakfın kendisiyle ilgili maddelerin dışında sayıp bireysel bir karar olarak görür. Mezar anıtını çevreleyen koruluktaki ağaçların sökülmesinin yasaklanmasına dair bu ifadeler burasının kutsal niteliği ile ilgilidir (krş. aş. 3.2) ve birçok kutsal alanda benzer bir uygulamanın olduğu görülmektedir, bkz. örn. Matthew Dillon,

1.5. Mezarın Kullanım Kuralları ve Cezai Şart (Il. 76-80)

Bu kısımda Epikrates, kendisi, karısı Laevilla, kızı Tertia ve kız torununu Cestia dışında hiç kimsenin bu mezara bir ceset getirme ya da gömme ya da toprağa verme ya da birinin kemiklerini getirme hakkının olmadığını, fakat eğer herhangi biri buna aykırı bir şey yaparsa o kişinin mezar hırsızlığı (Il. 79-80: τῶν βωρυχία) ile suçlanacağını belirtir.

1.6. Cestia'nın Kullanım Haklarına Dair Düzenlemeler (Il. 80-87)

Burada muhtemelen vasiyetnamenin ilk bölümünü içeren yazıtta belirtilmiş olan Epikrates'in kız torunu Cestia'ya tahsis edilmiş bazı tasarruf hakları ile ilgili ek hükümler bulunmaktadır. Cestia'ya tahsis edilen söz konusu tasarruf hakları muhtemelen daha sonra vakfa geçeceğinden²⁴ yukarıdaki satırlarda belirtilen vakıf mallarının kötüye kullanılması ile ilgili cezai hükümlerin (bkz. yuk. 1.4.3, Il. 59-63) neredeyse aynıları burada tekrarlanmaktadır.

1.7. Pataktibeai'daki Bir Arazi ile Mezarın Laevilla Tarafından Kullanımı ve Veraset Kuralları (Il. 87-94)

Bu bölümde Nakrason arazisi içinde bulunan Pataktibeai adlı bir yerdeki bir arazinin Epikrates'in karısı Laevilla'ya bırakılması ve Laevilla'nın bu arazi üzerindeki kullanım hakkından söz edilmektedir. Bu arazinin içerisinde Epikrates'in annesi Tertia ve dayısı Secundus'un mezarlarının olduğu bir mezar yapısı bulunmaktadır. Laevilla'nın kullanım hakkının bitişinde yani onun ölümünde bu mülk ile ilgili karar yetkisi Epikrates'in varislerine bırakılmıştır.

1.8. Genel Ceza Hükümleri ve Lanetleme (Il. 94-105)

Bu bölüm vasiyetnamenin tüm hükümlerini kapsamaktadır. Zira vakfın ve kullanım haklarının kötüye kullanılması ve hakkı olmayanların mezarı kullanması ile ilgili cezalar zaten yukarıdaki satırlarda ayrıntılarıyla belirtilmiştir (bkz. yuk. 1.4.5, Il. 69-74 ve 1.5, Il. 76-80). Burada

Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece (London-New York: Routledge, 1997), 212-213.

²⁴ Bkz. Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 392-394. Ayr. bkz. aş. 3.5.

vasiyetnamenin herhangi bir hükmüne karşı işlenmiş tüm suçların mezar hırsızlığı (τὸ μὴ βωρυχία) kapsamında değerlendirilmesi ön görülmektedir. Ceza hükümlerini uzunca bir tanrısal cezalandırma yani lanetleme takip etmektedir.

1.9. Azatlılar ve Onların Soyundan Gelenlerin Yeraltı Mezarındaki Defin Hakları (İl. 105-108)

Burada azatlıların, Eunomos'un soyundan gelenlerin ve mezarın bakıcılarının korudaki yeraltı mezarına (İl. 105-106: εἰς δὲ τὸ κατὰ γειτον μνημεῖον τὸ ἐν τῷ ἄλσει) ölümlerinin kemiklerini (yani kemikleri içeren ostotheke'leri²⁵) koyma hakları olduğu belirtilmektedir. Bu kısım aslında yukarıdaki 1.5, İl. 76-80'de bulunan bölüme yapılan bir ek hüküm görünümündedir.

1.10. Laevilla ve Metras'ın Bakımları (İl. 108-115)

Epikrates, varisinden kendisinin ölümünün ardından karısı Laevilla'yı evinde barındırmasını istemektedir. Ayrıca Laevilla'nın mirasçıya iyi ve yararlı öğütleriyle yardım edeceğini belirtmektedir. Son olarak yine mirasçıdan πρόγονος²⁶ (İl. 113-114) olarak anılan Metras'ın yaşadığı sürece bakımını üstlenmesi istenmektedir.

1.11 İmza (İl. 116)

Yazıtın son satırı Epikrates'in muhtemelen orijinal belgede de bulunan imzasıyla bitmektedir: Ἐπικράτης Ἐπικράτους διατέθειμαι (İl. 116), "Ben, Epikrates oğlu Epikrates bunları (vasiyet olarak) kararlaştırdım".

2. Mali Yapı

Yazıtta geçen vergilendirmeye dair ifadeler erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Asia Eyaleti'nin genelinde vergilendirme hangi esaslar ve oranlar doğrultusunda yapıldığına dair değerli bilgiler içermektedir. Yazıtın ilk kısmında mezar için bağışlanan mülkler sayılıp tarif edildikten sonra bu mülkler adına onlardan gelen gelirin sahipleri,

²⁵ Robert ve Robert, "Bulletin épigraphique 1970", 441 no. 512.

²⁶ Bkz. aş. 3.6.

yaralanıcıları ve lehtarları tarafından *fiscus* için Nakrason kentine *uncia* başına hasadı takiben yıllık olarak 12 drahmi ödenmesi gerektiği belirtilmektedir²⁷.

2.1. Vergilendirmenin Esasları

Yazıtın vergilendirmeye değinen bu kısmı erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Asia Eyaleti'ndeki vergi sisteminin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Mezara bağışlanan mülkler için yıllık olarak ödenecek vergi diğer kaynaklardan bildiğimiz Roma devleti adına eyaletlerde tahsil edilen toprak vergisi olan *tributum soli* olmalıdır²⁸. Söz konusu vergi İ.Ö. 48 yılında Caesar'ın çıkarmış olduğu ve Asia Eyaleti'nde Roma'ya ödenecek vergilerin *publicanus*'lar yerine doğrudan kentler tarafından ödenmesini öngören vergi yasası gereğince, Epikrates'in oğlu Diophantos'un mezarı için kurduğu vakfın yöneticisi aracılığıyla Nakrason kentine ödenecektir²⁹. Yazıtta bu verginin Caesar'ın ilgili düzenlemesinin ardından ürünün yüzde 10'u olan *decuma* üzerinden mi yoksa ürünün miktarı ne olursa olsun arazinin genişliğine bağlı olarak sabit bir tutar üzerinden mi ödendiğine dair net ifadeler bulunmamaktadır. Ancak vakfedilen tüm araziler için aynı vergi miktarının öngörülmesi zeytinlik, bağ ve tarla arasında vergi açısından bir fark gözetilmediğini göstermektedir. Böylece yazıttan elde edilen bu bilgiler doğrultusunda arazi vergisinin üründen bağımsız olarak mülkün büyüklüğüne göre sabit bir meblağ üzerinden hesaplandığı ortaya çıkmaktadır³⁰. Bu durumda bir sanayi işletmesi olduğu aşıkâr olan Plinthoukion yani kiremit ocağının da üretimine göre değil yüz ölçümüne göre vergilendirildiği anlaşılmaktadır.

Ancak her durumda vergilendirmenin nakdi olarak yapıldığı açıktır. Yazıtımızda geçen vergilendirmenin nakdi yapılacağına açıkça ifade edilmesi, Erken İmparatorluk Dönemi'nde Asia Eyaleti'nde toprak vergisinin yaygın görüşün aksine aynı değil, nakdi olarak tahsil edildiğini

²⁷ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 10 ll. 21-26, ayr. bkz. yuk. 1.2.

²⁸ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 25; Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 277; Campanelli, "Eroizzazione e proprietà", 76. Krş. David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the end of Third Century after Christ I-II*, (Princeton: Princeton University Press, 1950), 1333 dn. 13.

²⁹ Caesar'ın İ.Ö. 48 yılındaki söz konusu vergi düzenlemesi için bkz. Plut. *Caes.* 48.1; App. *B Civ.* 5.4; Cass. Dio 42.6.3. Ayr. bkz. Magie, *Roman Rule*, 406-407, 1260 dn. 8; de Ligt, "Direct Taxation", 78.

³⁰ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 25-26. İmparatorluğun diğer bölgelerindeki benzer uygulamalar için bkz. de Ligt, "Direct Taxation", 83-84.

göstermesi bakımından oldukça değerlidir³¹. Yazıttaki ifadelerden Epikrates tarafından kurduğu vakfa bağışlanan arazilerin bazılarının belli bazı köylerde bulunmasına rağmen³² tüm arazilerin vergi ödemelerinin toplu halde Nakrason kentine yapıldığı anlaşılmaktadır³³. Bu durum Lydia'daki Hypaipa yazıtlarında bulunan kadastro kayıtlarına dayanarak Asia Eyaleti'ndeki arazi vergilerinin hesaplanması ve tahsilatının doğrudan kentlere bağlı kırsal topluluklar tarafından gerçekleştirildiği yönündeki varsayımı da doğrulamamaktadır³⁴.

2.2. Eyalet Hazinesi Olarak *Fiscus*

Yazıtta vergi konusunda belirtilen bir diğer husus ödemenin *φίσκος/fiscus*'a yapılacağı belirtilmesidir³⁵. Başlangıçta imparatorun özel hazinesi olarak yalnızca imparator eyaletlerinde bulunduğu düşünülen *fiscus*'un Senato eyaletlerindeki karşılığının *aerarium* olduğu belirtiliyordu³⁶. Ancak edebi ve epigrafik kanıtların da gösterdiği üzere *fiscus*, Roma Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren imparatorluğun doğu bölgesindeki Senato eyaletlerinde de bulunmaktaydı³⁷. Bu durumda Roma imparatorluk döneminde Senato eyaletlerinde *aerarium* ile *fiscus*'un bir arada bulunduğu ve genel vergilerin *aerarium*'a, imparatorun özel gelirlerine ait ödemelerin *fiscus*'a yapıldığı öne sürülmekteydi³⁸. Eğer öyleyse yazıtta belirtilen *tributum soli* gibi temel bir toprak vergisinin niçin devlet hazinesi olan *aerarium*'a değil de özellikle imparatorun kişisel mali yönetimine bağlı olan *fiscus*'a yapıldığını açıklamak zordur³⁹. Bu durumda *fiscus*'un Senato eyaletleri de dahil olmak üzere genel anlamda bir eyalet hazinesi olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Yazıttaki kanıt da açıkça bu son görüşü desteklemektedir⁴⁰.

³¹ Richard Duncan-Jones, *Structure and Scale in the Roman Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 192; de Ligt, "Direct Taxation", 81-85.

³² Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 8 l. 15: ἐν τῇ αὐτῇ κόμῃ.

³³ Bkz. yuk. 1.2.

³⁴ Bu varsayım için bkz. Jozef Keil ve Anton von Premerstein, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien und den angrenzenden Gebieten Ioniens: ausgeführt 1911 im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, (Wien: Alfred Hölder, 1914), 69-70. Ayr. bkz. Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 26.

³⁵ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 10 l. 23: εἰς φίσκον.

³⁶ Bkz. Fergus Millar ve Graham P. Burton, "Fiscus", *OCD*³, ed. S. Hornblower ve A. Spawforth, (Oxford: Oxford University Press, 1999), 598.

³⁷ Bkz. Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 248-259.

³⁸ Bkz. örn. Arnold Hugh Martin Jones, "The Aerarium and the Fiscus", *JRS* 40 (1950), 22-29; Fergus Millar, "The Fiscus in the First Two Centuries", *JRS* 53 (1963), 29-42.

³⁹ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 27-28.

⁴⁰ Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 276-277.

Yazıtın yayınlanmasının ardından yapılan araştırmalarda Geç Cumhuriyet Dönemi'nde eyalet gelirlerinin toplanması için bir eyalet hazinesi olarak oluşturulan eyalet *fiscus*'larının Erken İmparatorluk Dönemi'nde de eyalet gelirlerinin toplanarak Roma'daki *aerarium*'a gönderilen bir organizasyon olarak varlıklarını devam ettirdikleri kanıtlanmıştır⁴¹. Dolayısıyla yazıtımızda ifade edilen *fiscus*, Nakrason'daki vergi mükellefleri ile Roma'daki merkezi hazine arasında aracı vazifesi gören bir eyalet hazinesi idi⁴². Eyaletliler vergiyi kentleri aracılığıyla doğrudan eyalet hazine ödedikleri için belgelerde kendilerine daha yakın ve aşına gelen eyalet hazinesinden söz etmeleri oldukça doğaldır⁴³. Bu bakımdan bu Epikrates yazıtı Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk Dönemlerinde Asia'nın eyalet hazinesi olan *fiscus* için güvenilir bir kanıt teşkil etmektedir. Hatta Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait diğer yazıtlardaki kanıtların aksine burada *fiscus*'tan *Caesaris*/Καίσαρος gibi ek bir tanımlama yapılmaksızın söz edilmesi bu kurumun Cumhuriyet Dönemi'nden devralındığını göstermektedir⁴⁴.

2.3. Vergi Birimi Olarak *Uncia*

Yazıtta Epikrates'in başısladığı araziler için yıllık verginin *uncia* başına 12 drahmi olduğu belirtilmektedir⁴⁵. Buradaki en önemli husus bir vergi birimi olarak *uncia*'nın tanımlanmasıdır. Latince "on ikide bir" anlamına gelen *uncia*, ağırlık birimi olarak *litra*'nın on ikide biridir. Günümüze kalmış olan ağırlıklardan anlaşıldığı üzere Roma döneminde Asia eyaletinde yaygın olarak 327,45 gramlık Roma ya da İtalyan *litra*'sının yanı sıra bazen de eskiden beri devam eden *mina* ağırlık sistemine dayanan 420-430 gram arasındaki "ağır *litra*" da kullanılmaktaydı⁴⁶. Buna göre ağırlık sistemi olarak kullanılan *uncia*'nın *litra*'nın on ikide biri olarak 27,28 gram ya da daha düşük bir olasılıkla 35 gram civarında bir ağırlığa tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Ancak her iki durumda da bu ağırlığın ürün vergisinin

⁴¹ Bkz. Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 259-307.

⁴² Bkz. Neesen, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben*, 229 dn. 54.4; Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 277; de Ligt, "Direct Taxation", 82 dn. 16.

⁴³ Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 277.

⁴⁴ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 28; Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 277-278 dn. 959. Bkz. örn. Georges Albert Radet ve Henri Lechat, "Notes de géographie ancienne: I. La ville d'Aegae en Éolie, II. Attaleia de Lydie, III. Sandaina", *BCH* 11 (1887), 395 = *IGRom.* 4.1181, ll. 17-18: εἰς τὸν τοῦ κυρίου Καίσαρος φίσκον.

⁴⁵ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 10 ll. 23-25: εἰς φίσκον ἀπλῆς οὐν/κίας ... δραχμὰς δέκα δύο.

⁴⁶ Bkz. Peter Weiss, "Jenseits der Agoranomie: Neue und alte griechische Marktgewichte der Kaiserzeit", *ZPE* 200 (2016), 248.

hesaplanmasında çok küçük bir birim olması yazıtta geçen *uncia*'nın bir ağırlık birimi olmadığını göstermektedir⁴⁷.

Yazıtın ilk editörleri uygun bir şekilde yazıtta belirtilen *uncia*'nın ağırlık biriminden ziyade bir arazi ölçüm birimi olduğunu saptamışlar, fakat *uncia*'nın, *iugerum*'un on ikide biri olarak yakl. 210 m² olması gerektiğini önermişlerdir⁴⁸. Ancak bu tahmine göre *iugerum* başına yıllık 144 drahmi vergi ödenmesi gerekmektedir ki bu miktarın elimizde bulunan aynı döneme ait güvenilir belgeler olan Mısır'daki tarım arazilerine uygulanan vergi oranları ile karşılaştırıldığında aşırı derecede yüksek olduğu görülmektedir⁴⁹. Zira erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Mısır'daki bağ ve bahçe sahipleri parasal ödeme olarak yaklaşık Roma *iugerum*'una eşit bir arazi ölçüm birimi olan *arure* başına yıllık olarak 5000 Mısır bakır drahmisi ödemekteydiler. Bu miktar Roma egemenliğinin erken döneminde yaklaşık 11-19 Mısır gümüş drahmisine ya da 3-5 Attik drahmiye tekabül etmektedir. Yine Mısır'daki arazi sahipleri aynı vergi olarak *arure* başına 1-2 *artaba* tahıl veriyorlardı ki fiyatların oldukça yüksek olduğu Erken Roma Dönemi'nde dahi bu miktar 8-16 Mısır gümüş drahmisine ya da 2-4 Attik drahmiye denk geliyordu. Mısır'daki bağ ve bahçelerden alınan nakdi vergilere ek olarak başka nakdi vergiler alınsa ve özel tahıl arazilerinden alınan aynı vergiye ek vergiler konmuş olsa bile Mısırlı toprak sahiplerinin vergi yükü *arure/iugerum* başına ortalama 2-5 Attik drahmi etmektedir. Bu miktar Epikrates yazıtı için ilk editörlerinin tahmin etmiş olduğu miktara yani zeytinlik, bağ ve için *iugerum* başına 144 Attik drahmiye göre hatırı sayılır derecede azdır. Dolayısıyla bu hesaplamalar doğrultusunda Epikrates yazıtında belirtilmiş olan *uncia*'nın Roma *iugerum*'unun 12'de biri yani yaklaşık 210 m² olduğu görüşünün doğruluğu oldukça şüpheli hale gelmektedir⁵⁰.

Yazıtta geçen *uncia*'nın boyutlarına ilişkin şimdiye kadarki en makul öneri L. de Ligt tarafından yapılmıştır⁵¹. Bu öneri basit bir hesaplama ile Nakrasonlu arazi sahiplerinin toplam yıllık ürünlerinin yaklaşık yüzde 10'luk değerini vergi olarak ödediklerini göz önüne alarak *uncia* başına elde ettikleri toplam yıllık gelirin yaklaşık olarak 120 *denarius* ya da onun

⁴⁷ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 26; Neesen, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben*, 229 dn. 54.4.

⁴⁸ Bkz. Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 26; Alpers, *Das nachrepublikanische Finanzsystem*, 277 dn. 954 de bu görüşü takip etmektedir.

⁴⁹ Neesen, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben*, 69.

⁵⁰ Bkz. Neesen, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben*, 234 dn. 69.1.

⁵¹ Bkz. de Ligt, "Direct Taxation", 82-84.

karşılığı olan 480 *sestertius* olması gerektiğinden yola çıkmaktadır⁵². Asia eyaletinde normal şartlarda buğdayın fiyatı 6.6 kilograma tekabül eden *modius* başına 2 *sestertius* olduğuna göre⁵³ bir *uncia*'lık ekilip biçilen araziden 240 *modius* kadar buğday elde edilmesi gerekir⁵⁴. Tohum verimi/ekilen tohum oranı 4:1 olarak kabul edildiğinde, standart olarak *iugerum* başına 5 *modius* oranına göre ekilmiş ise⁵⁵ ve tek ürün olarak buğday kabul edilirse Epikrates'in vasiyetinde atıfta bulunulan *uncia*'nın yaklaşık 12 *iugerum* olması gerekir⁵⁶. Roma İmparatorluğu'nda ürün çeşidine göre değil arazi boyutuna göre vergi uygulamalarını göz önüne alındığında yazıtta geçen *uncia* için en uygun örneğin Geç Roma Dönemi Afrika'sındaki 200 *iugerum*'un karşılığı olan *centuria* başına sabit oranda ödenen vergi olduğu görülmektedir⁵⁷. Yukarıda belirtildiği üzere Epikrates yazıtında belirtilen *uncia* eğer arazinin tüm yüzeyi tahıl yetiştirmek için kullanılırsa 12 *iugerum* olması gerekir. Ancak gerçekte ekilen alanların % 50'ye kadar artan oranda bir kısmı nadasa bırakılıyor olmalıdır. Bu durumda *uncia*'nın uygun bir vergi için boyutunun bunun iki katı olan 24 *iugerum* ya da tohum/verim oranı 1:5 olarak hesaplanırsa 20 *iugerum* olması gerekir. Yine de bazı arazi parçalarının Epikrates yazıtında belirtildiği üzere tarlalara göre para olarak daha yüksek gelirlere sahip üzüm bağları ve zeytinlikler olduğundan *uncia*'nın tahmini boyutu 20 *iugerum*'un da altına düşürülebilir. Değerlendirilen tüm bu veriler doğrultusunda “on ikide bir” anlamındaki *uncia*'nın Nakrason'daki karşılığının Geç Roma Dönemi Afrika'sındaki *centuria*'nın 12'de biri olan 16 2/3 *iugerum* yani yaklaşık 42.000 m² olabileceği önerisi oldukça akla yatkın görülmektedir⁵⁸.

3. Epikrates'in Bağışi ve Nakrason Kenti: Hukuksal Bağlam

Epikrates yazıtı birçok Yunan-Roma hukuk tarihi araştırmacının ilgisini çekmiştir. H. J. Wolff, Epikrates yazıtını Mısır'daki papirüs üzerine korunan vasiyetnameleri ile karşılaştırarak belgenin tamamen Yunan hukuk sistemine göre hazırlandığı sonucuna varmaktadır⁵⁹. J. Triantaphyllopoulos

⁵² Onda bir oranındaki ürün vergisi (*decuma*) için bkz. örn. Duncan-Jones, *Structure and Scale*, 198-191.

⁵³ Richard Duncan-Jones, *The Economy of the Roman Empire: Quantitative Studies* (Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1982), 145.

⁵⁴ de Ligt, “Direct Taxation”, 82.

⁵⁵ Duncan-Jones, *The Economy of the Roman Empire*, 49.

⁵⁶ de Ligt, “Direct Taxation”, 83.

⁵⁷ de Ligt, “Direct Taxation”, 84.

⁵⁸ Bkz. de Ligt, “Direct Taxation”, 84.

⁵⁹ Wolff, “Neue Juristische Urkunden”, 332-333

ise yazıtta Roma hukuk sistemine ait kavramların Yunanca karşılıklarını tespit ederek belgedeki Roma hukuku etkisini ön plana çıkarmaktadırlar. Ona göre yazıtta geçen δίκαιον kavramı Yunanlılarca bilinmeyen Roma hukukundaki *ius*'un karşılığı olarak kullanılmıştır. Yine l. 24'teki διακατέχων καὶ νεμόμενος ifadesinin Romalılara has kavram olduğunu ve ll. 108 ve 112'deki παρακαλῶ'nun ise Roma hukukundaki *fideicommissum* olduğunu belirtir⁶⁰. Böylelikle Epikrates yazıtıyla *Constitutio Antoniniana*'dan çok daha önce Yunan ve Roma hukukunun bir karışımıyla karşı karşıya olduğumuzu ve bunun çok dikkat çekici olduğunu belirtir⁶¹. Son olarak K. Harter-Uibopuu, yazıtı hukuk tarihi açısından kapsamlı bir şekilde değerlendirerek değerli çıkarımlarda bulunmuştur⁶².

3.1. Donatio Sub Modo

K. Harter-Uibopuu, genelde vasiyetname olarak anılan yazıtın sadece bir vasiyetname olmayıp farklı belgelerin birleşiminden oluştuğunu tespit etmiştir. Metinde bağışlamalar ile ilgili kısımda *aoristum* zamanın kullanılmış olmasının belirtilen işlemlerin vasiyetnamenin kaleme alındığı sırada zaten sonuçlanmış olduğunu göstermektedir⁶³. Dolayısıyla metnin bağışlamaları içeren ilk kısmının Epikrates'in ölümünden sonra yürürlüğe girecek bir vasiyetnameden ziyade daha onun sağlığında geçerli olan bir bağış olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre bu durum Epikrates'in yaşarken yaptığı bu şartlı bağışın Roma hukukundaki karşılığının *donatio sub modo* olduğunu göstermektedir⁶⁴. Görünüşe göre Epikrates daha yaşarken söz konusu mülkleri ölmüş olan oğlu Diophantos'a bağışlamıştı. Bu açıdan bakıldığında yazıtın ilk editörlerinin ve sonraki araştırmacılarının anlamakta zorlandıkları 38.-40. satırlarındaki ifade⁶⁵ netleşmektedir. Epikrates burada oğlu Diophantos'un mezar anıtı için tanımlanmış ve bağışlanmış mülkler hakkındaki tasarruf yetkisinin sadece kendinde olduğunu ifade etmektedir⁶⁶. İlerleyen satırlarda (ll. 41-74) bu bağışın ölümünden sonra devam edecek bir vakfa dönüşeceği anlaşılmaktadır. Vakfın başında bulunan Epikrates'in iki azatlısı olan Telesphoros ve Eunomos mülkü ya kendileri yönetecek ya da

⁶⁰ Triantaphyllopoulos, "Griechisch-römische Nomokrasie", 185-186. *Contra* Wolff ("Neue SJuristische Urkunden", 337-338) παρακαλῶ = *fideicommissum* eşitliğini kabul etmemektedir.

⁶¹ Triantaphyllopoulos, "Griechisch-römische Nomokrasie", 187-191.

⁶² Bkz. Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates".

⁶³ Bkz. Wolff, "Neue Juristische Urkunden", 329.

⁶⁴ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 377-386.

⁶⁵ Bkz. Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 29.

⁶⁶ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 378-379.

kiralayacaktır. Mülklerden elde edilen geliri binaların bakımı, onarımı ve özel bir hizmet olarak vurgulanan mezarların güllerle süslenmesi⁶⁷ için kullanacaklardır. Sonraki satırlar (Il. 74-108), kutsal alan ve mezar bakımının sürekliliğini sağlayan başka hükümler içerir. Anlaşıldığına göre Telesphoros oldukça yaşlıydı ve onun ardında mirasçı bırakmadan ölmesi bekleniyordu. Telesphoros'un ölümünden sonra, Eunomos vakıfla ilgili tüm hak ve görevleri tek başına devralacak ve nihayetinde bunları erkek ya da kadın tüm torunlarına devredecekti⁶⁸.

3.2. *Locus Religiosus*

S. Campanelli, bağışlanan arazilerin sınırların tanımlanmasının ilgili alanlara sınır taşları (*horos*'lar) dikilmesini gerektirdiğini belirtir⁶⁹. Fakat şu ana kadar bölgede bir sınır taşına rastlanmamıştır. Campanelli'ye göre Epikrates'in bağışı ile birlikte bağışlanan araziler *temenos* ya da *locus religiosus* statüsünü almıştır. Ancak yazıttaki ifadelerden Diophantos'un mezar anıtı için bağışlanan arazilerin bütünleşik bir *temenos* oluşturmadıkları net bir şekilde anlaşılmaktadır⁷⁰. Hatta görünüşe göre bu araziler Diophantos *mnemeion*'unun yakın çevresinde dahi değillerdi. Ayrıca bu araziler yalnızca mezar anıtının bakımı konusunda elde edilecek gelir için tarımsal bir temel oluşturuyorlardı. Bir mezar yerini *locus religiosus* olarak yasal işlemlerin dışında tutan klasik Roma ilkesinin eyaletlerde bu kadar katı bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı net olarak bilinmemektedir. Eğer böyle bir hukuksal işlem yapılmışsa bile diğer arazi parçaları değil, yalnızca *mnemeion*'un bulunduğu toprak parçasının *locus religiosus* olduğu düşünülebilir⁷¹.

3.3. Kadastral Kayıtlar

Görünüşe göre bağışlanan arazilerin tanımlamaları Nakrason'un arşivinde bulunan kadastro kayıtlarına dayanarak yapılmaktadır. Arazilerin ayrıntılı tarifinde gerek komşuların konumları gerekse topografik özelliklerin ayrıntılarıyla belirtilmeleri bunun kanıtı olarak gösterilebilir⁷². Bu tanımlamaların Nakrason'daki kadastro kayıtlarına göre yapıldığının bir

⁶⁷ Bkz. yuk. 1.4.1.

⁶⁸ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 380-382.

⁶⁹ Campanelli, "Eroizzazione e proprietà", 78-79.

⁷⁰ Krş. yuk. 3.4.

⁷¹ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 377-378 dn. 26. Krş. yuk. 1.4.6.

⁷² Bkz. Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 397.

diğer kanıtı tanımlamalarda arazilerin yüzölçümleri *plethron* olarak ifade edilmesine rağmen *fiscus*'a ödenecek vergi söz konusu olduğunda arazi yüzölçümü birimi *uncia* olarak belirtilmesidir⁷³. Bu durum Nakrason'daki kadastro kayıtlarında yerel geleneğe uygun olarak Yunan dünyasının arazi ölçüm birimi olan *plethron* kullanılırken Roma yönetiminin vergiye tabi arazilerin yüzölçümünü hesaplarken kendi birimi olan *uncia*'yı kullandığını göstermektedir. Kentlerin arşivlerinde kadastro kayıtların tutulduğunu gösteren bir diğer kanıt Romalı devlet adamı Cicero'nun kaleme aldığı *pro Flacco* adlı eserinde geçmektedir. Cicero, İ.Ö. 62 yılında Asia valiliği yapan L. Valerius Flaccus'u valiliği döneminde yapmış olduğu yolsuzluklara karşı İ.Ö. 59 yılında açılan davada savunduğu eserinde C. Appuleius Decianus adlı eyalette yaşayan bir Romalının Nakrason'un güneybatı komşusu Apollonis kentinde haksız yere ele geçirdiği arazilere değinmektedir. Cicero'nun, Decianus'un söz konusu arazilerin satış işlemlerini Pergamon'da kayıtlara geçirmeye çalıştığını belirtmesi Apollonis'teki arazi kayıtlarının *conventus* merkezi olan Pergamon'da da kayıt altında alınıp arşivlendiğini göstermektedir⁷⁴. Buna benzer bir durum yine Pergamon *conventus*'u içerisindeki Aigai kenti arazisinde bulunan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir mezar yazıtında görülmektedir. Yazıtta bazı arazilerin bağışlanmasına ve mezara zarar verenlere karşı alınacak önlemlere değinildikten sonra bu kararların birer kopyasının hem Aigai hem de Pergamon arşivlerinde tutulacağı belirtilmektedir⁷⁵. Eldeki bu kanıtlar Apollonis ve Aigai gibi Pergamon *conventus*'u sınırları içerisinde bulunan Nakrason kenti arşivinde bulunan kadastro kayıtlarının bir kopyasının da *conventus* merkezi olan Pergamon'da bulunduğunu göstermektedir⁷⁶.

3.4. Mezar Yönetmeliği

76. satırdan itibaren düzenlemelerin karakteri değişir; artık ifadeler bağışın kendisi, yani sermayeden elde edilen gelirin kullanımı, araziler ile değil, mezar ve ilgili kullanım düzenlemeleri ile ilgilidir⁷⁷. Bu kısımda

⁷³ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 8 ll. 4, 16, 17 (*plethron*), ll. 23-23 (*uncia*). Ayr. bkz. yuk. 1.2., 2.3.

⁷⁴ Cic. *Flac.* 74.

⁷⁵ Bkz. Radet ve Lechat, "Notes de géographie ancienne", 395 = *IGRom.* 4.1181, ll. 15-23. Ayr. bkz. Walther von Diest, *Von Pergamon über den Dindymos zum Pontus*, (Gotha: Justus Perthes, 1889), 26.

⁷⁶ Krş. Radet ve Lechat, "Notes de géographie ancienne", 396. Pergamon *conventus*'u sınırları için bkz. Dalla Rosa, Alberto, "Praktische Lösungen für praktische Probleme: Die Gruppierung von *conventus* in der Provinz Asia und die Bewegungen des Prokonsuls C. Iulius Severus (*procos.* 152/53)", *ZPE* 183 (2012): 274 harita.

⁷⁷ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 387-388. Krş. Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 32.

mezara gömülmeye hak sahibi olanların isimleri verilir, daha fazla gömü yasaklanır ve bu yasağa karşı gelecek olanların mezar hırsızlığı anlamına gelen *τυμβωρυχία* ile suçlanacakları ifade edilir⁷⁸. Bu kısımda kullanılan ifadelerin Lydia'daki diğer mezar yazıtları ile büyük oranda benzerlik taşıdığı görülmektedir⁷⁹. Epikrates, muhtemelen oğlunun cenazesinin zaten bulunduğu mezara yalnızca kendisinin, karısı Laevilla'nın, kızı Tertia'nın ve torunu Cestia'nın gömülebileceğini şart koşup bir damattan, olası başka çocuklardan ya da torunlardan, hatta dördüncü ya da sonraki nesil kullanıcılarından söz etmemektedir⁸⁰. Ancak Epikrates, mezarla ilgilenmesi gereken Eunomos ailesinden olası yöneticilerin mezar anıtının alt katında bulunan mezar odasına (*κατάγειον μνημείον*) kemiklerini bırakmasına izin vermektedir⁸¹. Tüm bu ifadeler mezar yönetmeliğinin vasiyetnamenin bir parçası olduğunu göstermektedir⁸².

3.5. Cestia ve Laevilla'nın Kullanım Hakları

Yazıtın 80.-87. satırları arasındaki kısımda Epikrates'in torunu Cestia'ya tanınan bir kullanım hakkından söz edilmektedir⁸³. Ancak yazıtın anlaşılması zor olan bu bölümüyle ilgili olarak da araştırmacılar arasında farklı yorumlar bulunmaktadır. Yazıtın ilk editörleri bu bölümü, vasiyet eden Epikrates ve azatlılardan Cestia'ya geçen kullanım hakkının gelecekte takas edilmemesi şeklinde ele yorumlamaktadırlar. Buna göre mülkiyet haklarının önce Epikrates'e ve azatlılara ait olduğunu ve ardından bunların kullanım hakkının Cestia'ya verildiğini varsaymaktadırlar⁸⁴. H. J. Wolff ise kullanım hakkının Epikrates'in ölümünün ardından önce Cestia'ya gitmesi gerektiğini ve onun ölümünden sonra mülkün "burada belirtilen şekilde intikal etmesi" gerektiğini düşünüp, büyükbabadan toruna geçişi daha olası görmektedir⁸⁵. Ancak Epikrates'in azatlılarının yaşları gereği söz konusu kullanım hakkını Cestia'nın ölümünden sonra elde ermeleri pek olanaklı görünmemektedir⁸⁶. D. Behrend, kullanım hakkı olanları bir grup olarak (Cestia ve azat edilmiş kişiler) görür ve metinde buna karşılık gelen bir değişiklik önerir⁸⁷. K. Harter-Uibopuu'ya göre ise Epikrates, torunu Cestia'ya, başlangıçta kendisi

⁷⁸ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 14, ll. 76-80. Ayr bkz. yuk. 1.5.

⁷⁹ Bkz. Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 387 dn. 48.

⁸⁰ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 387.

⁸¹ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 16, ll. 105-108. Ayr bkz. yuk. 1.9.

⁸² Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 388.

⁸³ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 14, ll. 80-87. Ayr bkz. yuk. 1.6.

⁸⁴ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 33-34.

⁸⁵ Wolff, "Neue Juristische Urkunden", 331 dn. 6.

⁸⁶ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 393.

⁸⁷ Behrend 1971, 620.

tarafında kullanılan ve ardından “geride kalan” azatlılar yani vakfın yöneticileri olan Telesphoros ve Eunomos ile Eunomos’un ardılları tarafından kontrol edilecek olan belirli arazi parçalarının kullanım hakkını devretmektedir. Böylelikle bu arazilerin kullanım hakkı ve geliri yaşadığı sürece Cestia’ya ait olacak ve onun ölümünden sonra “sonsuz dek” vakfa ait olacaktır⁸⁸.

Epikrates benzer bir kullanım hakkını eşi Laevilla’ya da tanımaktadır. Yazıtın 87. ile 94. satırları arasındaki bölümü Epikrates’in kullanımını eşi Laevilla’ya bıraktığı bir arazi ile ilgilidir. Arsa/küçük tarla (ἀγρείδιον, l. 87) olarak belirtilen ve içerisinde Epikrates’in annesinin ve dayısının gömülmüş olduğu bir bahçe ve mezar anıtını barındıran toprak parçasının kullanım şartları küçük boyutuna rağmen eşi Laevilla’nın ölümünden sonrası için önceden belirlenmiştir⁸⁹. Anlaşıldığına göre Epikrates, karısından önce ölmeyi bekliyordu⁹⁰ ve bir kez daha bir *donatio sub modo* yapmaktadır. Muhtemelen Laevilla’nın ölümüyle onun kullanım hakkı sona ermesinin ardından, Epikrates’in varisi, Tertia ve Secundus’un mezarıyla da ilgilenmesi gereken yeni bir hak sahibi belirleyebilecekti. Ancak bunun, Diophantos’un *mnemeion*’undan yararlananlar için belirlenenlerle aynı koşullar altında yapılması gerekiyordu. Mirasçının herhangi bir düzenleme yapmasına veya koşulları değiştirmesine izin verilmemektedir. Böylece Epikrates mirasçının şartları değiştirmesini engelleyerek bir yandan karısının bakımını diğer yandan da muhtemelen ölümüne kadar karısı Laevilla’nın sorumluluğunda olan annesinin ve dayısının mezarının bakımını güvence altına alıyordu⁹¹.

3.6. Laevilla ve Metras’ın Bakımı

Vasiyetin son kısmında Epikrates, kendisinden önce ölmeyi beklediği eşi Laevilla dul kaldığında onun bakımının sağlanmasını amaçlamaktadır. Laevilla eğer isterse -yani bir daha evlenmezse- varisin evinde kalacak olup Epikrates Laevilla’nın varise yardım ve destek olacağını belirtmektedir⁹². Epikrates varisinden ayrıca πρόγovoç olarak tanımladığı Metras’ın yaşadığı sürece bakımını üstlenmesini talep etmektedir⁹³. Yunancada πρόγovoç hem ata cet, hem de önceki evlilikten olan çocuk

⁸⁸ Harter-Uibopuu, “Die diatheke des Epikrates”, 394.

⁸⁹ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 14 ll. 87-94. Ayr. bkz. yuk. 1.7.

⁹⁰ Bu durum belgenin sonundaki eşinin bakımı ile ilgili talepten de anlaşılmaktadır, bkz. aş. 3.6.

⁹¹ Harter-Uibopuu, “Die diatheke des Epikrates”, 391-392.

⁹² Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 16 ll. 108-112; Harter-Uibopuu, “Die diatheke des Epikrates”, 392. Ayr. bkz. yuk. 1.10.

⁹³ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 16 ll. 112-115. Ayr. bkz. yuk. 1.10.

anlamını taşıdığı için araştırmacılar Metras'ın kimliği konusunda farklı görüşler öne sürmüşlerdir⁹⁴. Yazıtın ilk editörleri Metras'ın Epikrates'in "atası" (Vorfahr) olduğunu öne sürme eğilimindedirler⁹⁵. H. J. Wolff, Epikrates'in Metras'ı geri kalan hayatı boyunca varisine teslim etmesinden yola çıkarak onun yaşlı biri olduğu kanısındadır⁹⁶. Ancak Epikrates'in kendisi büyükbaba olduğundan, Metras'ın kelimenin tam anlamıyla Epikrates'in atası olamayacağını öne sürerek onun muhtemelen yaşlı bir ikincil akraba olduğu ihtimaline değinir. Yine Wolff'a göre bu durum Epikrates'in dul eşi ve Metras için verdiği hükümlerdeki ifade farklılığını da açıklar. Dul eşi için varisten onu gerçek bir aile üyesi ve danışman olarak kabul etmesini isterken, Metras için varisten yaşadığı sürece onu yanına alıp bakımını sağlamasını talep etmektedir. Benzer ifadelerin geçtiği Yunanca bir vasiyetnamede bakımı istenen kişinin köle olmasından yola çıkarak Epikrates'in varisinden özellikle bakımını talep ettiği Metras'ın bir köle ya da azatlı olan yaşlı bir hizmetçisi olduğu sonucuna varmaktadır. Böylece yazıtta geçen πρόγονος tanımlamasının şefkatli bir sevgi ifadesi olarak algılanması gerektiğini belirtir⁹⁷. Ancak P. Thonemann, Lydia'daki epigrafik verilere dayanarak akrabalık ilişkilerini ele aldığı eserinde πρόγονος ifadesinin "evlatlık çocuk" anlamına geldiğini kanıtlamıştır⁹⁸. Bu durumda Metras'ın Epikrates'in muhtemelen eşi Laevilla'nın önceki evliliğinden olma üvey oğlu olduğu anlaşılmaktadır.

Laevilla ve Metras'ın bakımları için herhangi bir şartın ve bağlayıcı hükmün belirlenmemiş olması dikkat çekicidir. Bu bölümün başlangıç kısmındaki παρακαλῶ ifadesi bir terim olarak Roma hukukundaki *fideicommissum*'u anımsatsa bile mirastan yapılan bir bağış ile ilgili bir hüküm olmadığı için talebin doğrudan yasal bir etkisi olmadığı görülmektedir⁹⁹. Ancak bu isteğin kamuya açık olan bir yazıtta açıkça belirtilmesi konuyu kamunun bilgisine açık hale getiriyordu. Dolayısıyla Nakrason sakinleri Epikrates'in bu isteğinin yerine gelip gelmediğini bileceklerdi¹⁰⁰.

⁹⁴ Bkz. LSJ 1473 s.v. πρόγον-ος.

⁹⁵ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 17, 35-36 ve dn. 54.

⁹⁶ Wolff, "Neue Juristische Urkunden", 331-332.

⁹⁷ Wolff, "Neue Juristische Urkunden", 332 dn. 8.

⁹⁸ Peter Thonemann, *The Lives of Ancient Villages: Rural Society in Roman Anatolia*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 134 ve dn. 86. Ayr. bkz. Robert ve Robert, "Bulletin épigraphique 1970", 441; Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 377 ve dn. 55.

⁹⁹ Krş. Triantaphyllopoulos, "Griechisch-römische Nomokrasie", 186.

¹⁰⁰ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 392. Ayr. bkz. yuk. 1.4.4

3.7. Lanetleme ve Nihai Cezai Hükümler

Bu *donatio sub modo*'nun varisi ve yöneticisi için düzenlemelerin sonunda yer alan genel bir ceza maddesi, Epikrates'in isteklerine uyulmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Sermayenin veya vakıf gelirlerinin herhangi bir şekilde kötüye kullanılmasına ve kullanım haklarına yönelik yasaklar zaten iki yerde belirtilmişken¹⁰¹, burada belgedeki tüm hükümlere aykırı herhangi bir eylem cezalandırılır. İki yaptırım vardır: Bir yandan potansiyel failleri caydırmak için uzunca ve kapsamlı bir lanet eklenirken, diğer yandan mezar soygunculuğu (*tymborykhia*) cezası öngörülmektedir. Lanetleme, mezar ve vasiyetname içeren birçok yazıtta sıkça görülmektedir¹⁰². Yazıtın 79-80. satırlarında *tymborykhia*'ya yapılan atıf, mezarın kullanımına ilişkin düzenlemeleri ele aldığı için anlaşılabilir. Ancak yazıtın son kısmında (l. 96-97) nihai olarak belirtilen genel ceza maddesindeki atıf metindeki tüm emirlerle ilgilidir. Bu nedenle, mezar bakımı emrine uymamak veya gerekli vergiyi ödememek gibi düzenlemelere aykırı bir suç bile burada mezar hırsızlığı gibi ağır bir suç ile cezalandırılır. Bu hususa nasıl bir yasal dayanak sağlandığı sorusunu cevaplamak zor görünmektedir. Çünkü Nakrason kentinin onayını almadan kentten bu vasiyetnamenin içeriğine dair kovuşturma yapması talep edilmektedir¹⁰³.

Ölü gömme ile ilgili yönetmeliklerin yasal dayanağı sorununa değinen M. Wörrle, yazıtlarda geçen mezar ve vasiyetnameler ilgili konuları içeren belgelerin yalnızca kamu belgelerinin saklandığı yerler olarak değil, aynı zamanda kentsel bir kurum olarak da görülmesi gereken arşivlerde muhafaza edildiğini öne sürmektedir¹⁰⁴. Böylece kentin yargı organları bu konularda yetkili hale gelmekteydi. Epikrates'in vasiyetinde arşive dair doğrudan bir atıf bulunmasa kullanılan bazı ifadeler onun düzenlemelerinin arşivde bulunduğunu işaret etmektedir¹⁰⁵. Buna göre Epikrates'in bağısladığı arazileri ve vasiyetnamesinin şartlarını içeren belgeler yerel arşive alınmış ve böylece onaylanmış olmalıdır. Dolayısıyla bu onaylama, yerel mahkemeler

¹⁰¹ Herrmann ve Polatkan, *Das Testament des Epikrates*, 12 ll. 69-74 ve 14 ll. 80-87. Ayr. bkz. yuk. 1.4.5 ve 2.6.

¹⁰² Bkz. örn. Strubbe, *Imprecations against Desecrators*. Kuzeybatı Lydia bölgesinden kapsamlı bir diğer lanetleme formülü için bkz. Hasan Malay ve Marijana Riel, "A New Imprecation against Desecrators of the Grave from Northwest Lydia", *Arkeoloji Dergisi* 9 (2007), 117-121.

¹⁰³ Harter-Uibopuu, "Die diatheke des Epikrates", 395-396.

¹⁰⁴ Michael Wörrle, "Zwei neue griechische Inschriften aus Myra zur Verwaltung Lykiens in der Kaiserzeit", ed. J. Borchhardt, *Myra: Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit*, (Berlin: Mann, 1975), 269-272.

¹⁰⁵ Krş. yuk. 3.3.

tarafından yasal sonuçların tanınması için bir temel oluşturmaktaydı. Böylece o konu ile ilgili olarak gelebilecek olası davalara Nakrason kentinin mahkemeleri bakabilecekti¹⁰⁶.

Sonuç

“Epikrates’in Vasiyeti” olarak bilinen yazıt, Roma İmparatorluk Dönemi’nde Asia Eyaleti’nin ve genel olarak doğu eyaletlerinin mali ve hukuksal yapısının anlaşılması bakımından önemli veriler sunmaktadır. Yazıttaki bilgilere göre Erken Roma İmparatorluk Dönemi’nde eyaletlerde tahsil edilen arazi vergisi, elde edilen ürün miktarından bağımsız olarak mülkün büyüklüğüne göre sabit bir meblağ üzerinden hesaplanıyordu. Yazıtta vergilendirmenin nakdi olarak yapılacağını açıkça ifade edilmesi, Erken İmparatorluk Dönemi’nde Asia Eyaleti’nde toprak vergisinin yaygın görüşün aksine aynı değil, nakdi olarak tahsil edildiğini göstermektedir. Yine Epikrates tarafından bağışlanan arazilerin bazılarının köy arazisinde bulunmalarına rağmen tüm arazilerin vergi ödemelerinin toplu halde Nakrason kentine yapılıyor olması Asia Eyaleti’ndeki arazi vergisinin kırsal toplulukların kendileri tarafından doğrudan ödendiği varsayımıyla bağdaşmamaktadır. Verginin Nakrason kenti aracılığıyla doğrudan *fiscus*’a yapılacak olduğunun belirtilmesi Erken Roma İmparatorluk Dönemi’nde Senato eyaletlerde genel vergilerin ödendiği *aerarium* ile imparatorun özel gelirlerinin tahsil edildiği *fiscus*’un bir arada bulunduğu görüşünü çürütmektedir. Dolayısıyla *fiscus*’un eyalet kentlerindeki vergi mükellefleri ile Roma’daki merkezi hazine (*aerarium*) arasında aracı vazifesi gören bir eyalet hazinesi olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtta vergi birimi olarak *uncia*’nın ağırlık biriminden ziyade bir alan ölçüm birimi olduğu aşikardır. Yapılan hesaplamalar bir *uncia*’nın yaklaşık olarak 42.000 m² olması gerektiğini göstermektedir.

Yazıt, “Epikrates’in Vasiyeti” olarak bilinse de yazıttaki metnin sadece bir vasiyetnameye ait olmayıp farklı belgelerin birleşiminden oluştuğunun tespit edilmesi belgenin hukuki arka planının anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Metnin bağışlamaları içeren ilk kısmının daha Epikrates’in sağlığında yürürlükte olması, bu bağışlamaların onun ölümünden sonra geçerli olacak bir vasiyetnameden ziyade Roma hukuk terminolojisiyle *donatio sub modo* olduğunu göstermektedir. Yazıtın 76. satırına kadar olan kısmı Epikrates’in bu *donatio sub modo*’nun geliri genç yaşta ölmüş olan oğlu Diophantos için yaptırdığı mezarın bakımı ve ölü kültü ile ilgili ritüellerin gerçekleştirilmesi adına kurmuş olduğu vakfın

¹⁰⁶ Harter-Uibopuu, “Die diatheke des Epikrates”, 397.

yönetimine ve işleyişine ilişkin mevzuatı içermektedir. 76. satırdan sonraki bölüm ise kurulan vakıf ile ilgili olmayıp mezarın kullanıma ilişkin mevzuat ile Epikrates'in ailesine dair bazı kişisel kararlarını içermektedir. Epikrates'in yaptığı bağış ile getirdiği tüm kural ve yasaklamaların hukuki dayanağı yazıta kazanmış olan bu belgenin orijinalinin Nakrason kent arşivinde bulunuyor olmasıdır. Böylelikle bu belge kent tarafından onaylanarak hukuki bir nitelik kazanmış oluyordu.

KAYNAKÇA

Antik Edebi Kaynaklar

- App. *B Civ.* (Appianus, *Bella Civilia*): Appian, *Roman History* I-IV, ed. ve İng. çev. H. White, London: Harvard University Press, 1912-1913.
- Cass. Dio (Cassius Dio, *Rhomaika*): Dio Cassius, *Roman History* I-IX, ed. ve İng. çev. E. Cary – H. B. Foster, London: Harvard University Press, 1914-1927.
- Cic. *Flac.* (Cicero, *pro Flacco*): Cicero, *In Catilinam 1-4. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco*, ed. ve İng. çev. C. Macdonald, London: Harvard University Press, 1976.
- Plut. *Caes.* (Plutarkhos, *bioi paralelloi*): Plutarch, *Lives* I-XI, ed. ve İng. çev. B. Perin, London: Harvard University Press, 1914-1926.

Modern Eserler

- Alpers, Michael, *Das nachrepublikanische Finanzsystem: Fiscus und Fiscii in der frühen Kaiserzeit*, Berlin: Walter de Gruyter, 1995.
- Becher, Wilhelm, “Πλέθρον”, *RE* 21.1, 235. Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1951.
- Becher, Wilhelm, “πούς”, *RE* 23.2, 2030. Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1959.
- Campanelli, Sara, “Eroizzazione e proprietà terriera nel ‘Testamento di Epikrates’: Per una proposta di lettura delle fondazioni culturali di carattere familiare”, *Hormos: Ricerche di Storia Antica* 4 (2012): 69-84.
- Cohen, Getzel M., *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, Berkeley: University of California Press, 1995.
- Dalla Rosa, Alberto, “Praktische Lösungen für praktische Probleme: Die Gruppierung von *conventus* in der Provinz *Asia* und die Bewegungen des Prokonsuls C. Iulius Severus (*procos.* 152/53)”, *ZPE* 183 (2012), 259-276.
- De Ligt, Luuk, “Direct Taxation in Western Asia Minor under the Early Empire Roman Rule and Civic Life, ed. L. de Ligt v.d., *Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives* [Proceedings of the Fourth Workshop of the International Network “Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 B.C.-A.D. 476)” Leiden, June 25-28, 2003], 77-96, Amsterdam: J. C. Gieben, 2004.

- Dillon, Matthew, *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*, London-New York: Routledge, 1997.
- Duncan-Jones, Richard, *The Economy of the Roman Empire: Quantitative Studies* (Second Edition), Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Duncan-Jones, Richard, *Structure and Scale in the Roman Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Evran, Ümit, “Nakrason ya da Nakrasos’da (Kırkağaç) Ele Geçen Bir Yazıt: Epikrates’in Vasiyeti”, *Arkeoloji ve Sanat* 93 (1999), 18-21.
- Harter-Uibopuu, Kaja, “Die diatheke des Epikrates aus Nakrason: Ein Beitrag zur Verwaltung privater *donationes sub modo*”, ed. K. Harter-Uibopuu ve W. Rieß, *Symposion 2019: Beiträge der Tagung der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte*, 367-402, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2021.
- Herrmann, Peter ve Polatkan, Kemal Ziya, *Das Testament des Epikrates und andere neue Inschriften aus dem Museum von Manisa* (Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-Hist.Kl., Sitzungsberichte 265), Wien: Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1969.
- IGRom.: Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* I-IV, ed. R. Cagnat, Paris : Ernest Leroux, 1901-1927.
- Jones, Arnold Hugh Martin, “The Aerarium and the Fiscus”, *JRS* 40 (1950): 22-29.
- Keil, Josef, “Nakrasa”, *RE* 16.2, 1607-1608, Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1935.
- Keil, Jozef ve von Premerstein, Anton, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien und den angrenzenden Gebieten Ioniens: ausgeführt 1911 im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien: Alfred Hölder, 1914.
- Kokkinia, Christina, “Rosen für die Toten im griechischen Raum und eine neue ᾠδισμός-Inschrift aus Bithynien”, *MH* 56 (1999): 203-221.
- LSJ: Liddell, Henry George ve Scott, Robert, *A Greek-English Lexicon* (rev. and augm. Henry Stuart Jones, with a revised supplement), Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Magie, David, *Roman Rule in Asia Minor to the end of Third Century after Christ* I-II, Princeton: Princeton University Press, 1950.
- Malay, Hasan, *Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum* (Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris Nr. 19), Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1994.
- Malay, Hasan ve Rıcl, Marijana, “A New Imprecation against Desecrators of the Grave from Northwest Lydia”, *Arkeoloji Dergisi* 9 (2007), 117-121.
- Neesen, Lutz, *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben der römischen Kaiserzeit*, Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 1980.
- Nilsson, Martin Persson, “Rosalia”, *RE* 1A.1, 1111-1115, Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1914.
- Millar, Fergus, “The Fiscus in the First Two Centuries”, *JRS* 53 (1963): 29-42.

- Millar, Fergus ve Burton, Graham P., "Fiscus", *OCD*³, ed. S. Hornblower ve A. Spawforth, 598-599, Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Radet, Georges Albert ve Lechat, Henri, "Notes de géographie ancienne: I. La ville d'Aegae en Éolie, II. Attaleia de Lydie, III. Sandaina", *BCH* 11 (1887): 391-404.
- Robert, Louis, *À travers l'Asie Mineure: poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie*, Paris: De Boccard, 1980.
- Robert, Jeanne ve Robert, Louis, "Bulletin épigraphique", *Rev. Ét. Grec.* 74 (1961): 119-268.
- Robert, Jeanne ve Robert, Louis, "Bulletin épigraphique", *Rev. Ét. Grec.* 83 (1970): 362-488.
- Robert, Jeanne ve Robert, Louis, "Bulletin épigraphique", *Rev. Ét. Grec.* 85 (1972): 364-526.
- Schulzki, Heinz-Joachim, "Plethron", *DNP* 9, 1133, Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2000.
- Strubbe, Johan, *ΑΠΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ: Imprecations against Desecrators of the Grave in the Greek Epitaphs of Asia Minor; a Catalogue* (IK 52), Bonn: Rudolf Habelt Veriag, 1997.
- Thonemann, Peter, *The Lives of Ancient Villages: Rural Society in Roman Anatolia*, Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
- Tozan, Murat, "Seleukidische und attalidische Kolonisationstätigkeit im oberen Kaikostal: Ein Vorbericht", *Arkeoloji Dergisi* 19 (2014): 169-182.
- Triantaphyllopoulos, Johannes, "Griechisch-römische Nomokrasie vor der *Constitutio Antoniniana*", *Akten des VI. Internationalen Kongresses für Griechische und Lateinische Epigraphik* (Vestigia 17), 169-191, München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1973.
- von Diest, Walther, *Von Pergamon über den Dindymos zum Pontus*, Gotha: Justus Perthes, 1889.
- Weiss, Peter, "Jenseits der Agoranomie: Neue und alte griechische Marktgewichte der Kaiserzeit", *ZPE* 200 (2016): 247-273.
- Wolff, Hans Julius, "Neue Juristische Urkunden IV: Eigentumsbindung nach griechischem Recht", *ZRG* 88 (1971): 329-339.
- Wörrle, Michael, "Zwei neue griechische Inschriften aus Myra zur Verwaltung Lykiens in der Kaiserzeit", ed. J. Borchhardt, *Myra: Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit*, 254-300, Berlin: Mann, 1975.

İnternet Kaynakları

- Malay, Hasan, "Mysialı Epikrates'in Vasiyetnamesi", <https://www.hasanmalay.com/index.php/yasam/vasiyet.html> (Erişim Tarihi: 25.07.2023)